

yuyla karşılandığı yolunda bilgiler verir. Kâtib Çelebi ise *Cihannümâ*'sında Cidde'de susuzluk çekildiğini, Sultan IV. Mehmed'in vezîriâzamı Kara Mustafa Paşa'nın uzak mesafelerden şehre su getirip han, hamam ve bir cami yaptırıldığını anlatmaktadır.

Cidde şehri Osmanlı döneminde önceleri bir sancak, daha sonra da Habeş eyaletinin merkezi olmuş, son zamanlarda ise yeniden merkezi Mekke olan Hicaz vilâyetinin bir sancağı durumuna getirilmiştir. 1803 yılında Arabistan'ın Necid bölgesinden gelen Vehhâbîler Cidde'yi muhasara etmişler ve şehri alarak birlikte Şerif Gâlib'i, 1811 yılında Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın bölgeye gelişine kadar kendilerine boyun eğdirmişlerdir. Mısır'da eyaletine bağlı olarak idare edilen Hicaz, 1840 yılından sonra merkezi idareye geçilmesiyle doğrudan Bâbiâli'ye bağlanmış ve Cidde de merkeze bağlı bir vali tarafından idare edilmiştir. 1916 yılında Şerif Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması ile başlayan Arap bağımsızlık hareketi, yardım malzemelerinin geldiği stratejik öneme sahip limanı sebebiyle Cidde şehrinde geliştirilmiştir. Necid ve Hicaz arasındaki mücadeleler sırasında da stratejik önemini koruyan Cidde, Ekim 1924'te Vehhâbîler'in Mekke'yi almaları üzerine Ali b. Hüseyin kuvvetlerinin merkezi olmuş, ancak 1925 yılı boyunca Vehhâbî emiri ve Suûdîler'in kurucusu Abdülazîz b. Suûd tarafından muhasara edilerek sonuçta Mayıs 1927'de yapılan Cidde Antlaşması ile Suudi Arabistan Devleti'nin topraklarına katılmıştır.

1814'te seyyah Burkhardt'ın 12.000 ilâ 15.000 civarında gösterdiği Cidde'nin nüfusu bugün 1.5 milyona yaklaşmış durumdadır. Yüzyılın başlarında hac niyetiyle Mekke'ye ulaşmak için Cidde'ye gelenlerin sayısı 100.000 civarında iken bugün 1 milyonun üzerine çıkmıştır. Bu durum sadece bir hac iskelesi olarak düşünüldüğünde dahi şehrin önemini ortaya koymaya yeterlidir. Cidde'de bugün Osmanlı idare teşkilâtı geleneğinden kalma Mekke emîrine bağlı bir kâimmakam (kaymakam) bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra genişlemeye ve petrolden elde edilen gelirle modernleşmeye başlayan Cidde'de ışıklandırma ve yeşillendirme çalışmaları yürütülürken modern liman, havaalanı, deniz suyu arıtma tesisleri, petrol rafinerileri, çimento fabrikası ve çelik haddeleme atölyeleri kuruldu; bunların yanında be-

Modern
Cidde'den
bir görünüş -
Suudi
Arabistan

sicilik faaliyetlerine hız verildi. Birkaç yıl öncesine kadar başşehir Riyad'a taşınmadan önce bütün elçilikler ve yabancı misyonlar Cidde'de bulunmakta idi. Halen İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın merkezi buradadır. Birçok Türk öğretim üyesinin de vazife gördüğü Kral Abdülazîz Üniversitesi tıp, mühendislik, iktisat ve edebiyat gibi çeşitli fakültelerle birçok araştırma merkezini içine alır. Bugün yeni açılan otoyollarla Cidde'den Mekke'ye 45 dakikada, Medine'ye 4 saatte ulaşmak mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

İstahri, *Mesâlik* (Abdülâl), s. 23; Makdisî, *Ahşenü'l-tekâşim*, Beyrut 1906, s. 79; Bekrî, *Mu'cem*, II, 371; İbn Cübeyr, *er-Rihle* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1907, s. 75; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 114-115; Takiyyüddin el-Fâstî, *Şi'fa'ü'l-garâm bi-ahbâr'l-beledi'l-Harâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 140-143; İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühûr*, IV, 359; V, 190, 193; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 439; II, 6; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 519; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 794-796; Kutbeddin el-Nehrevâlî, *el-'İlâm bi-a'lâmi beytillâh'l-Harâm* (Dahlan, *Hulâsatü'l-kelâm fi beyânî ümerâ'i'l-beledi'l-Harâm*, içinde), Kahire 1305, I, 153, 191; Ayyâşî, *er-Rihle*, Rabat 1397/1977, I-II, bk. İndeks; Muhammed es-Senûsî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye* (nşr. Ali eş-Şennûfî), Tunus 1396-98/1976-78, II, 159-163; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 538; III/2, s. 44 vd.; a.mlf., "el-Fevâidü'l-muadde li-nizâm-i hükûmet-i Bender-i Cidde", *TTK Belleten*, XXVI/101 (1962), s. 151-162; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 22-23; Abdülkuddûs el-Ensârî, *Târîhu medîneti Cidde*, Cidde 1963, s. 78, 444 vd.; a.mlf., "Cidde: Şecerü'r-Rummân", *Fayşal*, sy. 18, Riyad 1978, s. 39-57; John Lewis Burkhardt, *Travels in Arabia*, London 1968, s. 11-12; Hamed el-Câsir, *Fî Şimâli garbi'l-Cezîre*, Riyad 1970, s. 172-174; Abdurrahîm Abdurrahman Abdurrahîm, "en-Neşâtü't-ticârî fi'l-Bahrî'l-Ahmer fi'l-'asr'l-'Osmânî 1517-1798", *ed-Dâre*, II/6, Riyad 1981, s. 89-108; Fâik Bekir es-Sawfâ — Mustafa Muhammed Muhammed Ramazan, "Ehemmiyetü şağiri Cidde fi'n-nisfi'l-evvel mine'l-karni'l-'âşiri'l-hicrî (mîlâdî 16)", a.e., II/6 (1981), s. 199-226; R. Hartmann, "Cidde", *İA*, III, 159-161; a.mlf. — Phebe Ann Marr, "Djudda", *EI*² (İng.), II, 571-573.

MUSTAFA L. BİLGE

CİFR

(bk. CEFR).

CİGALAZÂDE SİNAN PAŞA

(ö. 1014/1606)

Osmanlı sadrazamı.

1544'te Messina'da doğdu. Asıl adı Scipione'dir. Babası Şarlıken'in (Charles Quint) hizmetinde bulunan Visconte di Cicala adlı bir korsandı. Cicala ailesi aslen Sakız adasından olup Cenova Cumhuriyeti'nin hizmetine girmişti. Babası ile birlikte Cerbe Savaşı'nda (1560) Osmanlılar'a esir düştükleri sırada Napoli Krallığı'nın hizmetinde bulunuyorlardı. Esir olarak İstanbul'a getirildiklerinde kendisi saraya alındı, babası Yedikule Zindanı'na hapsedildi. Sarayda Enderun'da yetişt ve bir süre sonra İslamiyet'i kabul ederek Yûsuf Sinan adını aldı. Babası ise 12 Aralık 1564'te Yedikule Zindanı'nda öldü; Kanûnî'nin izniyle, Galata'da sonradan Gülnüş Emetullah Camii'ne çevrilen San Francesco Kilisesi'ne gömüldü.

Cigalazâde şehzadeler mücadelesi sırasında Selim'in tarafını tuttu; önce silâhdar oldu, daha sonra da kapıcıbaşılığa getirildi. Mihrimah Sultan'ın torunu ile evlenince kendisine ikbal yolları açıldı. 1575-1578 yılları arasında yeniçeri ağalığı yaptı, Eflak'taki isyanı başarı ile bastırdı. Ağalıktan ayrıldıktan sonra şark seferi için İran'a yollandı. Özdemiroğlu Osman Paşa ve Ferhad Paşa'nın yanından 1583'te Van ve Revan, üç yıl sonra da Bağdat beylerbeyi olarak Safevîler'e karşı mücadele etti. Revan Kalesi'ni inşa ve tahkim ettirmesi, Bağdat'ta iken de Fırat nehri kollarının ıslahına çalışması takdirle karşılandı. 1590'da İstanbul'a dönüşünde Şah I. Abbas'ın torununu rehi-ne olarak yanında getirdiği gibi padişaha

pek çok da hediye sundu. Erzurum beylerbeyiliğinden sonra 1591'de kaptan-ı deryâlığa tayin edildi. Dört yıl süren bu görevi sırasında korsanlarla amansız bir mücadeleye girişti. 1593'te kardeşi Carlo'nun İstanbul'a gelmesi, ertesi yıl da kendisinin doğum yeri olan Messina'ya gitmesi çeşitli söylentilere yol açtı. 1596'da Avusturya seferi sırasında, Hatvan Kalesi'ni korumada başarı gösteremediyse de 23-25 Ekim 1596'daki Haçova Meydan Savaşı'nda faal bir rol oynadı. Devlet erkânının teklifiyle 27 Ekim'de vezirîâzamlığa getirildi.

Göreve gelir gelmez timar sahipleri ve ulûfeli asker içinde yoklama yaptırttı ve mevcut bulunmayan 30.000 kişinin tahsisatını kesti, bunları ağır cezalara çarptırdı. Bu hareketi çok tenkit edildi. Ayrıca davet edildiği halde Eğri'ye gelmeyen ve savaş için az bir kuvvet gönderen Kırım Hanı Gazi Giray'ı azlettirip yerine Fetih Giray'ı getirtmesi muhalifleri tarafından aleyhine kullanıldı. Bunun üzerine bir buçuk ay kadar kaldığı vezirîâzamlıktan azledilerek önce Şam beylerbeyiliğine, ardından da tekrar kaptan-ı deryâlığa getirildi (1599). Hazırlatıldığı donanma ile Akdeniz'de uzun seferler yaptı. Bu faaliyetleri Avrupa ülkelinde tedirginliğe sebep oldu. Mora'nın batısındaki Ayamavra Limanı'nı tehdit eden korsanları bertaraf etti; Venedik ve Fransa gemileriyle taşınan buğdaylara el koyarak Türk gemilerine ve tüccarına imkân sağladı.

1604'te I. Ahmed tarafından yeniden İran seferiyle görevlendirildi. İran Şahı Abbas'ın Tebriz üzerine yürüdüğünü öğrenince Revan'a gitmek istedi. Ancak Urmiye gölü civarında büyük bir bozguna uğradı; burada 30.000 kayıp ile çok sayıda esir verildi. Cigalazâde yanında az bir kuvvetle Van'a çekildi, oradan da Diyarbakir'e gitti. Bir süre sonra 1014 Ramazanının son günlerinde (1606 Şubatının ilk günleri) orada vefat etti. Kaynaklarda ölüm tarihi olarak genellikle Kasım 1605 tarihi gösteriliyorsa da Tebrizli Arakel ve Venedik balyozunun raporları bu tarihi doğrulamamaktadır.

Kaynaklarda kırıncı, geçinilmesi güç ve devlet erkânı ile her an çekişme içinde bulunduğu ileri sürülen Cigalazâde için Avrupa devletleri büyük ümitler beslediler ve onun edindiği servetle bir gün Hristiyanlık hizmetine döneceğini beklediler. Ölümünden sonra yapılan sayımda 2 milyon altın tutarında serveti ve 600 kölesi olduğu tesbit edildi. Kendi-

sinden sonra iki oğlu da devlet hizmetinde çeşitli görevlerde bulundular. Bunlardan Mahmud vezirlik yaptı. Muhteşem sarayının bulunduğu Çağaloğlu semti bugün onun adıyla anılmaktadır. İstanbul'da ayrıca mescid, medrese ve mektep gibi hayır eserleri yaptırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpşirli), s. 162-163, 246, 305, 349, 358, 473, 477, 524, 625, 642, 649, 711, 823, 843; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 25, 87, 97 vd., 107, 111-112, 191-198, 204-206, 261-266, 284; I. Rinieri, *Clemente VIIIe Sinan Bassà Cicala. Studio storico secondo documenti inediti*, Roma 1898; P. Argenti, *The Expedition of the Florentines to Chio (1599)*, Oxford 1934, s. 25-27, 94-95, 115-117, 124, 130, 140, 167; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 235, 354-357; H. Olgiva, "Sinan Bassà (Scipione Cicala)", *Archivio Storico Messinese*, VIII, Messina 1907, s. 267-303; IX (1908), s. 70-207; G. Benzon, "Cicala, Scipione (Cigala-zâde Yusuf Sinan)", *Dizionario Biografico degli Italiani*, XXV, Roma 1981, s. 320-340; M. Tayyib Gökbilgin, "Ciğalla-zâde", *İA*, III, 161-164; V. J. Parry, "Ciğhâla-zâde, Yûsuf Sinân Pâshâ", *EJ²* (İng.), II, 33-34.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

CİĞERDELEN

**Çekoslovakya'da
Güney Slovakya kesiminde
Macaristan sınırında bulunan ve
bugün Stúrovo adını taşıyan
bir Osmanlı ileri karakolu.**

Estergon Kalesi karşısında Tuna nehrinin sol kıyısı üzerinde kurulmuş olup kaynaklarda daha çok Ciğerdelen Parkanı şeklinde geçmektedir. 1948'e kadar Macarlar ve Slovaklar tarafından Párkány veya Parkan adıyla anılmıştır. Ciğerdelen'in bulunduğu yer yakınında, muhtedelen Tuna'dan geçişi kontrol altında tutmak üzere kurulan ve 1304 dolaylarında adına rastlanan bir kale ile Kakat adlı bir köy bulunmaktaydı. Bunlar Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1543'teki Estergon kuşatması sırasında tahrip edildi. Estergon'un fethinden sonra 1546'da eski kalenin bulunduğu yerin batısında muhtemelen dubalar üzerinde inşa edilmiş köprüyü korumak üzere bir istihkâm yapıldı ve burası Ciğerdelen Kalesi'nin temelini oluşturdu. Osmanlılar "parkan" veya "palanka" denilen bu tip istihkâmları Balkanlar'da ve özellikle Macaristan sınır boylarında, önemli stratejik noktalarda, yol ve nehirler kenarında kurmaktaydılar. Ciğerdelen Parkanı'ndan

başka Osmanlılar'ın Drégely Kalesi muhafızları da Ipel (Ipoly) nehri üzerinde Dişregel Palankası'nı inşa etmişler ve her iki palanka savunma, ticareti kontrol altına alma ve vergileri toplamada önemli rol üstlenmişlerdi (BA, MD, nr. 22, s. 194). Bu istihkâmlar tahta ve toprak gibi basit malzeme ile inşa ediliyordu. Ciğerdelen kare şeklinde bir plana sahipti, çevresi 400 metreden azdı ve etrafı suyunu Tuna'dan alan bir hendekle çevriliydi. 1074'te (1663) Evliya Çelebi burayı dört köşe yüksek sağlam bir kale olarak tarif eder ve üç tarafının karaya, doğu tarafının Tuna'ya baktığını, batıya açılan bir kapısı olduğunu, ağaç kapı üzerinde kulesi, kalenin dört köşesinde tabyaları ve toprak bulundugunu belirttikçe içinde 200 tahta örtülü ev, bir tahta minareli cami ve on küçük dükânın yer aldığını yazar (*Seyahatnâme*, VI, 279).

Ciğerdelen'de diğer palanka ve parkan tipi istihkâmlar gibi müstahfız, azeb, ulûfeci, martolos, topçu vb. askerî gruplardan oluşan güçlü bir garnizon bulunuyordu. Estergon sancağına ait bir yoklama defterine göre 956'da (1549) burada Kurd b. Yûsuf kumandasında altmış bir muhafız görev yapıyordu. 965'te (1557-58) Mustafa Ağa idaresinde bulunan azeb ve reislerin sayıları 124 olup bunlar dört bölük idiler. 966 (1558-59) tarihli daha tam bir listeye göre bu sırada garnizonda 242'si reis ve azeb olmak üzere toplam 311 asker yer alıyordu. Reis ve azeb dışındaki kale muhafızları Kurd Ağa ve Hüseyin Kâhya idaresinde olup altmış yedi kişiden ibaretti. 976'da (1568-69) ise yetmiş ikisi müstahfız, 124'ü azeb ve reis, kırk beşi martolos olmak üzere toplam 241 asker bulunuyor ve bunlara yıllık olarak 233.056 akçe ödeniyordu.

1683'te Estergon ve Ciğerdelen kalelerini gösteren bir tablo

